

Napjainkban sokszor fel-felbukkannak a különféle értelmezési keretekben a *reformpedagógiával és a szabad iskolákkal* foglalkozó gondolatok, így értékelésük szinte folyamatosan időszerűnek látszik. Az ilyen munkára vállalkozók haszonnal forgathatják a könyv polgári–individualista és utópikus–anarchisztikus értékrendszerrel foglalkozó fejezeteit.

A megemlített pedagógiai hasznosítási lehetőségeken túl a könyv alkotó jellegű olvasása során még valószínűleg számos új szempontot, kutatásra érdemes problémát lehet megfogalmazni. És ez összhangban van a szerzők nyitott problémakezelési attitűdjével, hiszen könyvük befejező szakaszában is jelzik, hogy *rendszerzésük továbbfejleszhető, hogy más modellek is lehetségesek*. Léteznek is mind a hazai, mind a külföldi szakirodalomban más megközelítési módok. A szerzőpáros nagy érdeme, hogy munkájukkal olvasóikat minden bizonnyal további tájékozódásra, vizsgálódásra készítetik az értékkutatások területén.

Golnhofer Erzsébet

JANUSZ KORCZAK

HOGYAN SZERESSÜK A GYERMEKET?

Tankönyvkiadó, Budapest. 1982. 313 o.

A közösségi nevelés buktatóiról, az iskolai nevelés korszerű módszereiről olvasva és a mi iskolánkról elmélkedve érdemes megismerkedni Janusz Korczak: „Hogyan szeressük a gyermeket?” című művével. E könyv megjelenése fordulópontot jelent nálunk Korczak pedagógiai hagyatékának megismertetésében.

Közösségteremtő ereje, a nevelőközösséget és a gyermeki világot középpontba helyező nevelési rendszere világszerte ismert.¹ Pedagógiai tanulmányai, gyermekregényei nemcsak lengyelül, hanem számos más nyelven is olvashatók.

Janusz Korczak századunk kiemelkedő egyénisége. Pedagógiai, orvosi, írói és közéleti tevékenységét számos országban kutatják, népszerűsítik.² Magyar olvasói ismerik „Az első Matyó király” című regényét. Olvashattak Korczakról írt néhány tanulmányt is.³

Tudjuk, hogy azokért a gyermekekért élt, akiknek nem volt otthonuk, akiknek a tragikus lengyel történelmi sorsfordulók idején hiányzott a veszélyhelyzetek elviseléséhez nélkülözhetetlen családi, szülői háttérük.

A könyv eredetileg Varsóban két kötetben 1919-ben és 1920-ban jelent meg.

A „Hogyan szeressük a gyermeket?” c. könyvében a szerző feldolgozta gyermekorvosi és nevelői tevékenysége során szerzett gazdag tapasztalatait. A konkrét helyzetek leírása és az elméleti általánosítások is azt bizonyítják, hogy Korczak kitűnően ismerte korának pedagógiai-pszichológiai irányzatait.⁴

Műve, amely pedagógiai hitvallását, nevelési intelmeit, kételyeit tartalmazza, az I. világháború alatt – egy katonai táborban – született, ahol orvosként teljesített szolgálatot.

A négy részből álló kötetet a fiatal szülők és pályakezdő nevelők számára írta.

Az első a „Gyermek a családban” bevezeti az olvasót a személyiségfejlesztés folyamatának pszichofizikai összefüggéseibe, annak változásaiba a születéstől a felnőttkorig.

¹ Művei olvashatók német, francia, eszperantó, cseh, portugál, angol, héber és más nyelveken. Így pl. az „Internátus” című írása a Szovjetunióban 1922-ben N. Krupszkaja bevezetőjével jelent meg.

Az UNESCO Korczak születésének 100. évfordulóját felvette a szervezet ünnepeinek naptárába.

² Gondolunk itt Erich Danzentroth, Helene Lecalot, Igor Newerly, Aleksander Lewin, Stefan Wotoszyn és mások kutatásaira.

³ Pl. *Köte Sándor*: Janusz Korczak élete és munkássága = Pedagógiai Szemle, XXIX. évf. 6. szám 1979. 522–530.; *Aleksander Lewin*: Korczak nevelési rendszerének születése, fejlődése és hatása. = uo. 530–538.; *Kozma Tamás*: Hogyan szeressük a gyermeket (Recenzió) – Köznevelés, 1983. 29. sz.

⁴ Megbízható források szerint ismerte Ellen Key, Alfred Binet, Edouard Claparède könyveit.

Az „Internátus”-ról szóló rész a gyakorló nevelő tapasztalatainak leírása.

A harmadik részből megtudjuk, hogy a gyermekek nyaraltatása során miként tanulta meg a szerző a gyakorlatban a pedagógiai technikák alkalmazásának ábécéjét.

A negyedik „Árvaház” c. rész – a nevelőotthoni nevelés tapasztalatainak leírásán keresztül – az egyetemes érvényű, sajátos korczaki nevelési rendszert mutatja be.

Az utószóként közölt „Janusz Korczak élete és nevelési rendszere” – amely dr. Kóte Sándor tanulmánya – bemutatja a magyar olvasónak a korczaki életművet.

A korczaki pedagógia egyik jellemzője az autentikusság, az a sajátos módszer, amelyre a gyermeknevelésről kialakult nézeteit építi.

A szerző a nevelésben is a pontos diagnózisok híve. A diagnózis felállításához ismerni kell a gyermeket és a nevelési folyamat más meghatározóit.

„A gyermek – a tehetséges színész száz maszkja, száz szerepe. Másképp viselkedik az anyja előtt, mint apja, nagymama vagy nagypapa jelenlétében, másképpen a szigorú, mint az engedékeny tanító előtt, más a konyhában és megint más a pajtásai között, vagy más a gazdagok és más a szegények előtt, másképpen viselkedik hétköznapi ruhában, mint ünneplőbe öltözve. Naiv és leleményes, alázatos és fennkölt, lágyszívű és bosszúvágyó, jókedvű és önféjű, egy ideig úgy el tud rejtőzni, úgy be tud zárkózni magába, hogy megtéveszt és kihasznál bennünket.”⁵

„A gyermeki lélek ugyanolyan bonyolult, mint a miénk – írja Korczak –, a miénkhez hasonlóan tele van ellentmondásokkal, és az ő lelkében is folyik az ősi ellentétek harca: szeretném, de nem tehetem; tudom mit kellene tenni, de nem tudom megtenni.”⁶

A nevelésben jelentős szerepet játszik a gyermeki tevékenység rendszeres, folyamatos megfigyelése.

A játéktevékenységről pl. a következőket írja: „... megtudhatjuk, hogy ki az a gyermek az életben, az emberek között, tevékenység közben, milyen nyilvánvaló értékei vannak, mi az, amit mohón magába szív, és mit tud magából nyújtani, hogyan értékeli a társai, hogyan áll az önállósággal, és milyen az ellenálló-képessége a többiek befolyásával szemben. Intim beszélgetésekből tudjuk, mit szeretne, a gyermekcsoportban való megfigyelésből pedig, hogy mit képes megvalósítani. Itt tűnik ki, hogy miképpen alakul az emberekhez való viszonya, amott pedig ennek a viszonyoknak a rejtett motívumait tudhatjuk meg.”⁷

A „Hogyan szeressük a gyermeket?”-ből megismerhetjük Korczak nevelési rendszerének főbb elemeit:

Az árvaház életében jelentős szerepet játszott az *önkormányzat*, mely más szervezeti formákkal együtt hatékonyan szolgálta a gyermekek nevelési-önnevelési folyamatát, erősítette bennük a másokkal való együttműködés tudatos vállalásának képességét.

Korczak tudatosan alkalmazta ezeket a formákat, tudván, hogy a gyermekközösség véleménye „többletet” nyújt a gyermeki személyiség formálásában.

„A gyermekcsoport pozitív értékeit hívom segítségül, és ezeket állítom szembe a rossz erővel. Csak azután fogok a tervszerű pedagógiai munkához, miközben teljesen tisztában vagyok az adott területen a nevelési határok korlátaival.”⁸

Nevelési rendszerének jelentős tényezője a „gyermekbíróság” volt.

Szerinte „a bíróságnak ... meg kell védenie a gyengéket attól, hogy az erők bántsák őket, a bíróságnak védelmébe kell venni a lelkiismereteket és szorgalmasokat a hanyagokkal és lustákkal szemben, a bíróságnak biztosítania kell a rendet, mert a rendtelenség mindenekelőtt a jó, csendes és lelkiismeretes embereket zavarja.”⁹

„A bíróság nem kelleme intézmény – az igaz. De nem szórakozásból jött létre. Feladata, hogy óvja az igazságot és a rendet, és gondoskodik arról, hogy a nevelő ne legyen kénytelen a csordát kényszerrel, mint a pásztor vagy béres, bottal és üvöltéssel engedelmisségre bírni, hanem nyugodtan és értelmesen dolgozhasson – a gyermekekkel közösen mérlegeljen, tanácsoljon és ítéljen, mert a

⁵ Janusz Korczak: *Hogyan szeressük a gyermeket?* Tankönyvkiadó, Budapest, 1982. 64.

⁶ I. m. 85.

⁷ I. m. 78.

⁸ I. m. 176.

⁹ I. m. 248.

gyerekek néha jobban tudják, hogy kinek van igaza, vagy hogy valakinek mennyiben nincs igaza. A bíróság feladata, hogy a vad jeleneteket gonólkodással helyettesítse, a dühkitöréseket pedagógiai hatásokká alakítsa át.”¹⁰

A bíróság a nevelők-neveltek közös intézménye, mely a nevelők felett is ítélkezett. Ez Korczakot segítette olyan „alkotmányos pedagógussá” történő fejlődésében, „... aki nem azért nem igazságtalan a gyermekekhez, mert kedveli vagy szereti őket, hanem mert létezik egy intézmény, amely megvédi őket a nevelő igazságtalanságaitól, önkényétől és despotizmusától.”¹¹

A gyakorló pedagógus számára érdekes művének „Visszapillantás” című fejezete, amely ismerteti Korczak nevelési rendszerének számos, a nevelés gyakorlatában alkalmazható más részlelmét is.

Figyelemre méltóak a nevelőről szóló gondolatai:

A nevelő: „... sohasse feledkezzen meg arról, hogy tévedhet. Semmiféle nézet ne váljon abszolút meggyőződéssé vagy örök érvényű szabállyá. Legyen a mai nap csupán átmenet a tegnapi tapasztalatok összességéből a tapasztalatok holnapi, magasabb szintjéhez.”¹² Pedagógiai aforizmaként hangzik, alapigazságnak tekinthető következő gondolata: „A jó nevelő a rossztól csupán az elkövetett hibák számában, az elkövetett igazságtalanságok mennyiségében különbözik. Van olyan hiba, amelyet a jó nevelő csak egyszer követ el. ... Az ilyen hibára sokáig visszaemlékszik. ... igazságtalanul járt el fáradtsága miatt, tapasztalatlan volt. ... A rossz nevelő a saját hibáiért a gyermeket teszi felelőssé.”¹³

A tanítóképzésben csupán néhány éve bevezetett „Pedagógiai gyakorlatok” (ezek célkitűzéseiben szerepel az önismeret fejlesztése) igazolásaként elfogadhatjuk a nevelőnek szóló biztatását:

– Légy önmagad, keresd a magad útját;

– Ismerd meg magadat, mielőtt a gyermekeket próbálnád megismerni;

– Vess számot képességeiddel, mielőtt hozzáfognál a gyermekek jogainak és kötelességeinek a meghatározásához. Közöttük te magad is gyermek vagy, akit előbb meg kell ismerned, nevelned és képezned.”¹⁴

Tudjuk, mit jelent a pedagógus számára a naprakész, minden részletével együtt végiggondolt, a külső megfigyelő számára könnyed munka. E kötet olvasása közben bepillantást nyerünk az alkotó pedagógus műhelyébe.

„A hálóterem elcsendesedett, a gyermekek elaludtak. Egy sajátos pillanat, ilyenkor csodálatosan könnyen és jól tudok gondolkodni. Ez az én tudományos munkám. Súlygörbék, fejlődési profilok, növekedési index, a lelki és a testi fejlődés prognózisai. Mennyi remény, de vajon milyen lesz az eredmény? ...

... Oly védtelenek és csendesek! Hová vezesselek benneteket? Nagy eszmék, jelentős tettek felé? Vagy csak a feltétlenül szükséges kötelességek teljesítéséhez mutassam meg az utat, hogy a társadalom ne zárjon ki magából titeket, hogy legalább önérzeteket megőrizhessétek?”¹⁵

Korczak „Hogyan szeressük a gyermeket?” c. kötete itt és most tanulságos, gondolkodásra készítő olvasmány.

Gyóni Lajosné

¹⁰I. m. 278.

¹¹I. m. 289.

¹²I. m. 188.

¹³I. m. 151.

¹⁴I. m. 131.

¹⁵I. m. 189–190.